

RUTH SHEPPARD

FREUD

AZ EMBER A PSZICHOANALÍZIS MÖGÖTT

A fordítás alapja:

Ruth Sheppard: *Freud – The Man, The Scientist, And The Birth Of Psychoanalysis*.

This edition published in 2019 by André Deutsch, an imprint of the Carlton Publishing Group

Copyright © Welbeck Publishing Group Limited (formerly known as Carlton Books Ltd) 2012, 2019

Fordította: © Pétersz Tamás, 2020

Szakmailag lektorálta: Dr. Kőváry Zoltán

Szerkesztette: Szabó Olimpia

Borítótóadaptáció: HVG Press Kft.

HVG Könyvek, Budapest, 2018

Kiadóvezető: Budaházy Árpád

Felelős szerkesztő: Hungler Tímea

www.hvgkonyvek.hu

ISBN 978-963-304-950-1

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet vagy annak részleteit tilos reprodukálni, adatrendszerben tárolni, bármely formában vagy eszközzel – elektronikus, fényképeseti úton vagy más módon – a kiadó engedélye nélkül közölni.

Kiadja a HVG Kiadó Zrt., az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: Szauer Péter

Nyomdai előkészítés: HVG Press Kft.

Felelős vezető: Tóth Péter

Nyomás: Dubai

Az idézet Szophoklész *Oidipusz király* című drámájából Babits Mihály fordítása (78. oldal).

Tartalom

Előszó	4	13 Lánya elvesztése	104
Bevezetés	6	14 Én, felettes én és ösztönén	114
1 A világ Freud előtt	8	15 Élet- és halálösztön	122
2 Freud gyermekkorá	14	16 Menekülés a nácizmus elől	128
3 Orvosi tanulmányok	24	17 Londoni száműzetés	140
4 Freud Párizsban	30	18 Freud és a vallás	148
5 A kokaineset	36	19 Betegség és asszisztált öngyilkosság	156
6 Házasság és családi élet	42	20 Freud öröksége	164
7 A pszichoanalízis kezdetei	50	Fordítások	170
8 Álomfejtés	58	Források	170
9 A tudattalan elfojtása	70	Az idézetek forrása	173
10 Freud elméletei a szexualitásról	76	Név- és tárgymutató	174
11 Az orvosból páciens lesz	82	A képek forrása	176
12 Közbeszól a háború	92		

Előszó

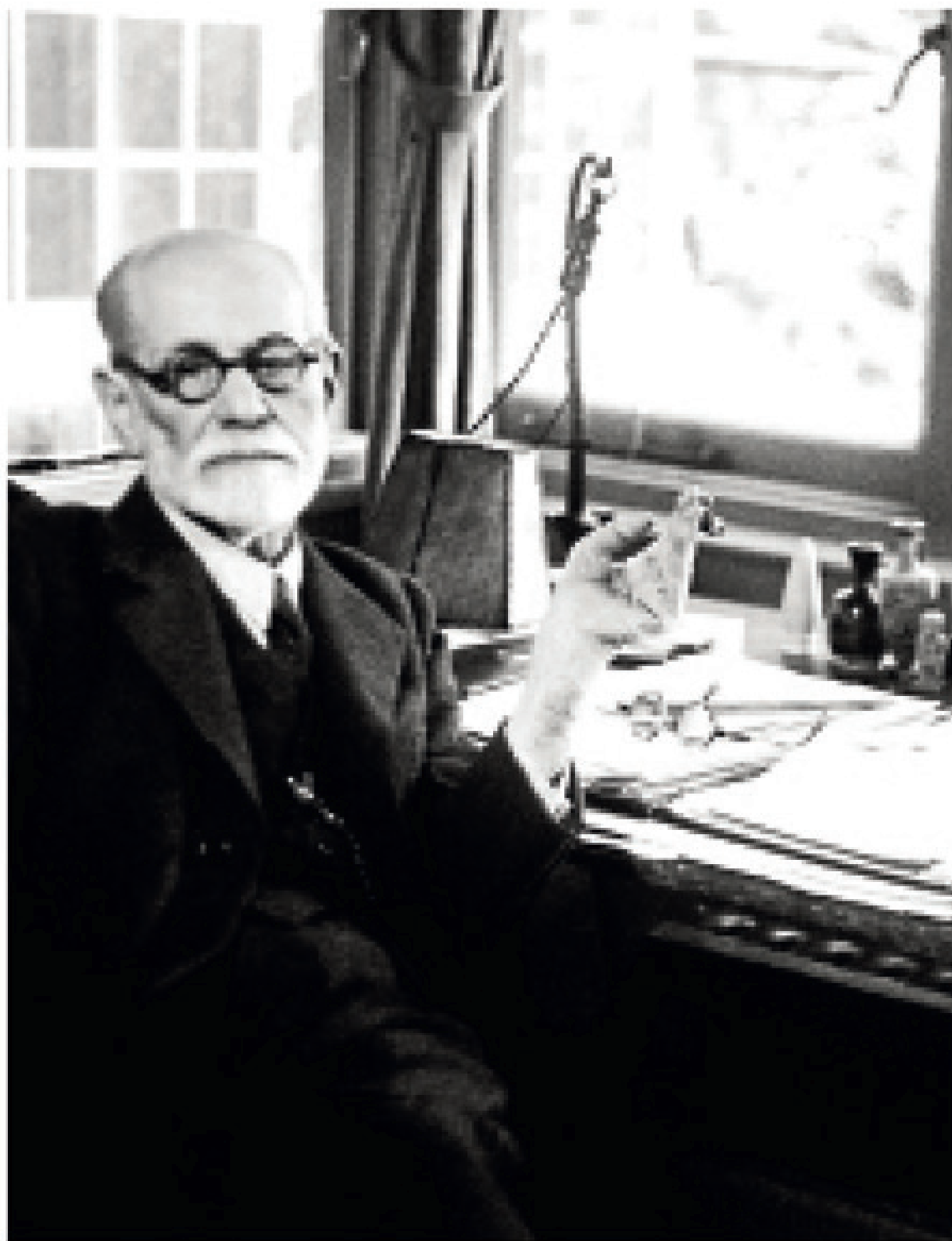
Ezt a különleges könyvet olvasva mintha Freud dolgozószobájában, egyben rendelőjében járnánk, amely épp úgy fest, ahogy 1939-ben magára hagyta. A polcokon könyvek: természet-tudomány, művészet, irodalom, történelem, régészet és pszichológia. A vitrinekben és minden felületen imádott antik tárgyai sorakoznak; nemcsak arról tanúskodnak, milyen fontos volt munkájában „a múlt”, de széles körű kulturális érdeklődéséről is árulkodnak. Általa csodált emberek portréi a falakon és a polcokon: egykori tanárai és munkatársai, és a nők, akikkel megosztotta az életét. A falnál a jelképpé vált kanapé, amelyen a szabad asszociáció szabályait követve páciensek százai osztották meg vele álmok és emlékek sokaságát. A könyv az illusztrációi révén ezt a környezetet teremti újra, és felteszi minden Freud-életrajzíró küldetésének központi kérdését: „Vajon honnét származtak Freud elgondolásai?”

A további nyomozáshoz bepillantást nyerünk a Freud Múzeumban őrzött levelek, fényképek és dokumentumok archívumába, ami színesebbé és „emberközelibbé” teszi a könyvet – talán nem meglepő, hogy a szerző több nemzeti múzeumnak is írt már kiállítási anyagot. Freudot az európai politikai események, az antiszemitizmus, az iparosodás és a biológia, az orvostudomány és a pszichiátria fejlődésének kontextusába helyezve látjuk, a karrierjét féltő kutatóként, aki szerelmes lesz, aki hibákat követ el (és meg is írja azokat), aki aggódik

az egészsége, a pénz és a barátságai miatt, és akit egész felnőtt életében szenvedélyes vágy hajtott, hogy feltárja a „lélek titkait”, a mai napig ható örökséget hátra hagyva. A könyv felépítése is ezt a többdimenziós és többretegű megközelítést segíti. A főszöveget képek és képaláírások egészítik ki az információ egy másik szintjét kínálva; az egyéb „kulcsszereplők” (pszichológusok, munkatársak, betegek, barátok) rövid életrajzai külön „dobozokban” kaptak helyet; a legfontosabb archív dokumentumok másolatai pedig önálló „zsebekbe” kerültek, hogy bármikor elővehessük és megvizsgálhassuk őket. Ezek közül az egyik leglebilincselőbb a BBC-nek adott 1938-as interjú szövege, amelyben Freud 120 szóban összegzi pályáját. Velős szükségességét bármelyik modern twitterező megirigyelhetné.

Freudot az utóbbi években számos kritika éri, és bírálói sokszor próbálják elmosni az „ember” és „munkássága” közötti különbséget, a meglehetősen homályos értelemmel bíró „Freud” szót hangsúlyozva. Az átlagos Freud-kritikusok szívesen nyúlnak *ad hominem* érvekhez, és elméleteire csupán egy „neurotikus személyiség” agyszüleményeként tekintenek. Ez a gazdagon illusztrált, olvasmányos és közérthető életrajz rengeteg felfedeznivalót kínál, ámulatba ejtve és sokak számára új megvilágításba helyezve Freudot, „az embert”, akit kora, munkássága, barátai, kollégái és családja kontextusában mutat be.

Ivan Ward oktatási igazgató
és Carol Seigel igazgató,
a londoni Freud Múzeum munkatársai

Bevezetés

Sigmund Freud osztrák pszichoanalitikus elméletei helyesen vagy éppen helytelenül alkalmazva, de rendszeresen felbukkannak mindennapi beszélgetéseinkben: „Ez nem freudi elszólás volt?”, „Elfojtod az érzelmeidet”, „Akkora egoja van, mint egy ház”. Freud hatása tagadhatatlan, átítatja a nyugati kultúrát és gondolkodást, ám magát az embert gyakran félreértjük, és gúny tárgyává tesszük, mint a szexualitás perverz megszállottját, aki szivarral a szájában ücsörög a kanapén heverő hiszékeny vagy kiszolgáltatott betegek mellett.

A halála óta eltelt hét évtized során Freud nem minden elmélete állta ki az idő próbáját – sokat felülvizsgáltak vagy elutasítottak, és ma már csak nagyon kevesen fogják fel, micsoda döbbenetes dolgot is vitt véghez. Az ifjú orvos egyedül, a heves bírálatok kereszttüzeiben hozott létre egy teljesen új tudományterületet, amely abból a vágyából született, hogy betegek jobb kezelésben részesüljenek. Míg azok, akik hallottak Freudról, talán tudnak ezt-azt az Ödipusz-komplexusról vagy más teóriáiról – amelyek még mindig meglehetősen ellentmondásosnak számítanak –, nagyon kevesen vannak ténylegesen tisztában e zseniális elme hat évtizedes munkásságának roppant terjedelmével

és összetettségével. Freud célja már az 1890-es években sem kevesebb volt, mint hogy teljesen új pszichológiát teremtsen, és megpróbálja feltérképezni az emberi elmét, mégpedig nemcsak a neurotikus betegségekben szenvedőket, hanem mindenkiét. A 19. és a 20. század egyik legnagyobb gondolkodója vált belőle, akinek életműve a fiatalon írt neurológiai értekezésektől kezdve a nagy pszichoanalitikai könyvein át a vallásról, társadalomról és kultúráról szóló munkákig terjed.

A *Freud* bemutatja Sigmund Freudot, a férfit és a tudóst, a férjet és az apát, a pszichoanalízis úttörőjét és az analitikusok nemzetközi közösségének megteremtőjét és vezetőjét. Végigkövethetjük az életét, a bonyolult családi viszonyok között töltött gyerekkorától az orvosi képzésen át a pszichoanalízis megteremtéséhez vezető ösvény kitaposásáig; majd legfontosabb elméleteit és fogalmait vizsgálhatjuk meg, amelyeken még rákban haldokolva is dolgozott. Freud válogatott, részben kézírásos jegyzetei, levelei és naplóbejegyzései révén még közelebb kerülhetünk az emberhez, és ebben a Freudról, a családjáról, a munkatársairól és a követőiről felvonultatott gazdag képanyag is a segítségünkre lesz. Mindezek átfogó képet adnak „az elme legnagyobb felfedezőjének” életéről és munkásságáról.

5. OLDAL Freud az íróasztalánál Elsworth Road-i átmeneti lakásán

SZEMBEN Freud általában késő éjszakába nyúlóan dolgozott; csak azután foglalkozott új elméleteivel és könyveivel, hogy egész nap analizált, majd jegyzeteket írt a betegeiről, és levelekre válaszolt

A világ Freud előtt

Sigmund Freud 1856. május 6-án, az akkor az Osztrák Császársághoz tartozó Morvaországban, egy gyorsan változó világban született. Bonaparte Napóleon (1769–1821) 1806-ban véget vetett a Német-Római Császárságnak, ám II. Ferenc császár (1768–1835), aki számított hatalma elvesztésére, osztrák császárnak kiáltotta ki magát. Országá Európa egyik vezető hatalmaként került ki a napóleoni háborúkból, és Poroszország mellett

az 1815-ös bécsi kongresszus után létrehozott Német Szövetség legfontosabb tagja lett. A nagyhatalmak által a kontinens hatalmi egyensúlyának helyreállítására tett erőfeszítések ellenére a következő évtizedekben mindenütt felerősödtek a forradalmi mozgalmak.

Az 1848-ban a Német Szövetségen belül kitörő forradalmak célja az egységes német állam létrehozása volt. Maga a szövetség rövid időre felbomlott,

FENT Az egyesült porosz seregek 1866 júliusában a Sadowa (más néven Königgrätz) melletti csatában legyőzték az osztrák főereget,

eldöntve ezzel a porosz–osztrák háború kimenetelét. A fegyverszünetet három héttel később kötötték meg

FENT Utcai harcok Frankfurtban 1848-ban. A márciusi bécsi forradalom hatására a német államokban is felkelések törtek ki. 1848 májusában összeült a frankfurti nemzetgyűlés, a német történelem első szabadon választott parlamentje

JOBBRA I. Ferenc József (1830–1916), aki nagybátyja lemondását és apja visszalépését követően foglalta el a trónt, 68 éven át volt Ausztria császára, Csehország és Horvátország királya, és Magyarország apostoli királya

majd 1850-ben újjáalakult. Nem sokkal később pedig Ausztria és Poroszország háborút is vívott a német területek feletti uralomért. Az 1866-os porosz–osztrák háború porosz győzelemmel ért véget. A Német Szövetség összeomlott, létrejött az Északnémet Szövetség, amelyből a déli német államokkal együtt később megalakult Németország. A rá következő évben megkötött osztrák–magyar kiegyezés kettős államot hozott létre, I. Ferenc József pedig az Osztrák Birodalom és a Magyar Királyság uralkodója lett.

A 19. században a politikai változások mellett a Nagy-Britanniából kiinduló ipari forradalom

hatásai is nagy horderejű társadalmi, gazdasági és kulturális következményekkel jártak Európában. A technikai újítások, többek között a gőzzel hajtott gépek megjelenése, a közúti, vasúti és vízi szállítás fejlődése az élet minden területét forradalmasították. Nem mindenki járt azonban jól; a kis morvaországi vidéki városban élő Freud család anyagilag megszenvedte a fejlődést, a zsidó közösség tagjaiként pedig mások szerencsétlenségéért is őket kiáltották ki bűnbaknak. Az antiszemitizmus így már a kezdetektől hatással volt Freudra, és egész életében kísértette, míg végül idős, beteg emberként menekülni kényszerült a nácik elől.

Az orvostudomány azok közé a területek közé tartozott, amelyek a 19. század során gyökeresen átalakultak; alapvetően változott meg

többek között a mentális betegségek osztályozása és kezelése. Az elme és a viselkedés iránt már az ókorban is érdeklődtek, és a 8. században az iszlám területeken bizonyítottan léteztek menedékhelyek az elmebetegek pszichiátriai kezelésére. Bár ilyen létesítmények évszázadok óta működtek, a mentális betegségekben szenvedők intézményes kezelése kifejezetten 17–18. századi jelenségnek tekinthető. Ekkoriban megugrott az ilyen problémákkal diagnosztizáltak száma, ami több tényezőnek, például az iparosodás miatt a családokra nehezedő nyomásnak is betudható. A társadalom kevésbé tolerálta azonban a szokatlan viselkedést, és immár megvolt rá a lehetőség, hogy a beilleszkedésre képteleneket intézetbe zárják.

Sok elmeegógyintézet nagy, zsúfolt és személytelen hely volt, tele mentális és társadalmi-gazdasági problémákkal sújtott emberekkel. Bár akadtak kivételek, a legtöbb intézet koszos, visszataszító és lehangoló volt, ahol a „betegeket” lekötözték vagy a nyilvánosság előtt parádéztatták. A 19.

század fordulóján azonban az intézetek lakóinak helyzete javulásnak indult. Philippe Pinel (1745–1826) az 1790-es években jelentős változtatásokat vezetett be a párizsi Bicêtre férfi elmeegógyintézetben: megszabadította a betegeket a bilincseiktől, tisztességes lakhatási körülményeket teremtett a számukra, és egyszerű munkákkal foglalta le őket. Ő maga ezt morális terápiának nevezte. Órákat töltött a betegeivel, és a beszélgetések alapján részletes kórtörténeteket állított össze róluk. Kórházában megtiltotta az érvágást, a hánytatást és a köpölyözést. A század közepéig sok mentálisan beteg páciens részesült hasonló „morális terápiában”, de több orvos is úgy gondolta, hogy testi problémáik is vannak, így az orvosi kezelést sem nélkülözhetik.

A „pszichiátria” kifejezés 1808-ban született meg, a korábbi „alienizmus” helyett. A tudomány az intézetek szaporodásával együtt fejlődött, és ez jelentős javulást hozott a betegek kezelésében. A 19. században a német államok világelsőnek

„...mélyen legbelül... ma is ott él
a boldog freibergi gyermek.”

– SIGMUND FREUD

SZEMBEN Spanyol elmeógyógyintézet ábrázolása Francisco de Goya festményén (1812–1819 körül). Sok szó esett akkoriban a pszichiátriai intézetekről, és a kép valószínűleg a korabeli módszerek elítéléseként értelmezhető

FENT Mesmer kidolgozott egy csoportos kezelést, amely során egy „baquet-nak” nevezett nagy edényből kiálló vasrudakat érintett a beteg megfelelő testrészeihez, miközben kéz- és szemmozdulatokkal „közvetítette az energiát”

számítottak a pszichiátriában. Az itteni egyetemen végzett szakemberek egymással versengve igyekeztek fejleszteni a kezeléseket és jobban megérteni az emberi elme betegségeit.

A mentális betegségekben szenvedők megsegítésére sok különféle elmélet és kezelés született, például a hipnózis előfutárának tekinthető mesmerizmus. Franz Anton Mesmer (1734–1815) osztrák orvos szerint az élőlények testében mágneses nedv áramlik, amelyre hatást gyakorolnak más testek nedvei. Ezt „állati mágnesességnek” nevezte. A mágnesesség elégtelensége vagy a rejtélyes nedv áramlásának útjába kerülő akadályok betegséget okoznak, a „vezetővel” való érintkezés azonban gyógyító hatással jár. A népszerű elméletet széles körben alkalmazták, a módszerek azonban titkosak voltak. Egyes kétkedők ugyanakkor szélhámosságnak tartották a dolgot. Egy XVI. Lajos (1754–1793) által felállított királyi vizsgálóbizottság 1784-ben úgy ítélte meg, hogy nincs bizonyíték Mesmer mágikus nedvének létezésére, kezelésének hatásait pedig a képzelet játékanak vagy megtévesztésnek tulajdonították. Egyik tanítványa, Faria abbé (1746–1819) folytatta Mesmer munkáját, és kísérletekkel igazolta, hogy a módszerrel kiváltott transzállapotot és egyéb jelenségeket valójában a szuggesztió ereje okozta.

James Braid (1795–1860) skót sebész 1841-ben látott mesmerizmusbemutatót, és az alanyokat

megvizsgálva megállapította, hogy azok más testi állapotba kerültek. Kísérletezni kezdett saját, „racionális mesmerizmusnak” nevezett módszerével, amelyből kifejlődött a fiziológiai és pszichológiai elveken alapuló neurohipnózis (idegi alvás). A hipnotikus állapotot egy tárgy hosszú ideig tartó meredt figyelése is előidézhette, így Braid nem fogadta el, hogy azt a hipnotizőr ereje vagy az alany képzelete okozza. Munkássága több francia orvosra, például Jean-Martin Charcot-ra (1825–1893) is hatással volt.

Bécs, ahol Freud élete legnagyobb részét tölti majd, és ahol sok fontos felfedezést tesz az elmével kapcsolatban, már ekkor híres volt az orvostudomány, különösen a pszichiátria terén elért eredményeiről. A Narrenturm (Bolondok tornya) Európa legrégebbi, pszichés betegek elhelyezésére szolgáló létesítményének számított – 1784-ben azért építették fel, mert kiderült, hogy mentálisan zavart kapucinus barátokat föld alatti zárkákban tartanak. A régi Közkórház mellett álló Narrenturm 200-250 beteg befogadására volt alkalmas. Minden cellában vaskarikák álltak ki a falból, hogy hozzájuk láncolhassák a betegeket. Egy évtizeden belül mindez azonban már elavultnak számított. A 18. század végétől kezdve számos szakkórházat alapítottak, és 1870-ben az ország első pszichiátriai kórháza is megkezdte

William James (1842–1910)

James orvosnak tanult a Harvardon, de sohasem praktizált. Fiatalon neuraszténiát állapítottak meg nála, ezért Németországba utazott, ahol a gyógy mód keresése a pszichológiára és a filozófiára irányította a figyelmét. Szinte teljes tudományos pályáját a Harvardon töltötte, fiziológiát, anatómiát, pszichológiát és filozófiát tanított. A pszichológiai katedrát 1889-ben kapta meg. Mások mellett Hermann von Helmholtz-cal és Pierre Janet-val való kapcsolata hatására vezette be az egyetemen a tudományos pszichológiai kurzusokat, 1875-ben pedig kísérleti pszichológiát kezdett oktatni. Az ő diákja volt például Granville Stanley Hall és Theodore Roosevelt is. A funkcionalista iskola erőteljes szószólójának számított, és nagy hatású műveket írt a pszichológia, a nevelés-pszichológia és a filozófia területén.

BALRA Az 1784-ben, a Közkórház mellett épült bécsi Narrenturm. A külön épület a pszichés betegekhez való újfajta hozzáállás megjelenését jelzi

működését a bécsi elmegyógyintézetben. A város intézményei minden mentális betegség kezelésével foglalkoztak – a bécsi pszichiátria első sorban a testi tüneteket és a családpatológiát vizsgálta. A mentális betegségek kiváltó okai iránt csekély volt az érdeklődés.

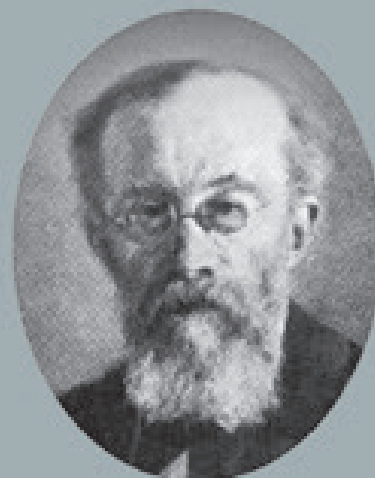
A „pszichológia” kifejezés a 19. század közepén terjedt el, ahogy a korábban „elmefilozófiaként” ismert tudomány a lélek tanulmányozásából fokozatosan orvosi szakterületté alakult. A pszichológia mint kísérleti tudomány 1879-ben jelent meg, amikor Wilhelm Wundt (1832–1920) Lipcsében

megalapította az első kutatólaboratóriumot. Itt a mentális rendellenességeket és az abnormális viselkedést vizsgálta, valamint feltérképezte az agy sérült részeit.

Freud lelkiismeretes tudósként és képzett orvosként lépett be ebbe a gyors tempójú, izgalmas világba. Új tudományágat, új pszichológiai iskolát teremtett, amely, mint mondja „már nem csupán segédtudománya a lélek kórtanának, hanem inkább egy új és alaposabb lélekismeret kezdete, mely az egészséges lélek megértése szempontjából is nélkülözhetetlen.”

Wilhelm Wundt (1832–1920)

Wilhelm Wundt német orvost, fiziológust, pszichológust és filozófust a kísérleti pszichológia atyjának tekintik. Hermann von Helmholtz asszisztenseként dolgozott, és munkája alapjául Helmholtz szenzoros élettana szolgált. Hatással volt még rá Gustav Theodor Fechner, a kísérleti pszichológia egyik korai úttörője is. 1874-ben adta ki *Grundzüge der physiologischen Psychologie* (Az élettani pszichológia alapelvei) című könyvét, amely a pszichológia történetének egyik legfontosabb műve lett. 1879-ben, a Lipcsei Egyetemen állította fel az első pszichológiai kísérleti laboratóriumot. Itt végzett munkájával rakta le a pszichológia mint önálló tudomány alapjait.

Freud gyermekkora

Sigmund Freud már egészen fiatalon tudta, hogy nagy dolgokra hivatott. Jakob (1815–1896) és Amalia (1835–1930) Freud sokat vártak elsőszülött gyermeküktől, és a fiú szükségletei és vágyai sokszor nyíltan elsőbbséget élveztek a testvéreivel szemben. Ráadásul a 19. század közepének izgalmas éveiben egy eszes fiatal fiú előtt rengeteg lehetőség állt nyitva akár a tudomány, akár a művészet terén, és maga Freud is örömmel osztozott az elvárásokban. Magzatburokban született, ezért mindenki úgy vélte, biztosított számára a siker és a hírnév. Anyja vérmes reményeit tovább erősítette, hogy egyszer egy cukrászdában egy idős hölgy közölte vele: nagy embert hozott a világra. Amikor Freud 11-12 éves lehetett, egy költő egy étteremben verset rögtönzött róla, amelyben kijelentette, hogy felnőve valószínűleg miniszter lesz. Ezt akkor Sigmund is elképzelhetőnek tartotta, még ha

később meg is értette, hogy az antiszemitizmus nagyon megnehezíti a zsidók számára, hogy magas pozícióba jussanak az osztrák közéletben.

Sigismund Schlomo Freud a morvaországi Freibergben született (a város akkor a Habsburg Birodalom része volt, ma Příbor néven a Cseh Köztársasághoz tartozik) 1856. május 6-án. A Schlomo nevet apai nagyapja után kapta, aki néhány hónappal a születése előtt halt meg. A család csak „Siginek” hívta, Freud pedig 1877-ben Sigmundra rövidítette a keresztnévét.

Jakob ortodox zsidó családja a zsidóüldözések elől évszázadokkal korábban keletre menekült, és a 19. században Galícián át vándoroltak vissza Litvániából Német-Ausztriába. Freud apja kereskedő volt, elsősorban gyapjúval üzletelt. Freiberg városa az 1850-es évek végére hanyatlásnak indult, és rengetegen maradtak munka

BALRA Freud szülővárosa, Příbor/Freiberg. Szülőházára 1931-ben emléktáblát helyeztek, Freud pedig a polgármesternek írt levélben mondott köszönetet a megtiszteltetésért

nélkül. Ez nemcsak üzletileg érintette Jakobot; az 1848–1849-es forradalom után erőre kapó cseh nacionalizmus hatására sokan a főként német nyelvű és neveltetésű zsidó közösséget okolták a kisváros gazdasági problémáiért. Jakob belátta, hogy a családja számára nincs hely Freibergben, így Lipcsébe költöztek, egy évvel később pedig Bécsben telepedtek le.

Freud nem hagyományos családba született. Apja 20 évvel idősebb volt anyjánál, és korábbi házasságából született két felnőtt fia, Emanuel és Philipp is a közelben laktak a maguk családjával. Amalia fiatalabb volt Emanuelnál, és még tizenévesen ment hozzá Jakobhoz. Sigmund születésekor rögtön nagybácsi lett, mivel Emanu-

JOBBRA FENT Freud hétévesen az íróasztalnál. A tanulmányai már ekkor elsőbbséget élveztek, és a testvérei tudták, hogy nem zavarhatják

FENT Bécs madártávlatból 1860-ban. Freud családja 1859-ben költözött a zsidó negyedbe. Freud mindig vegyes érzelmekkel viszonyult a városhoz, mintha egyformán imádta és gyűlölte volna, nem utolsósorban az igen erőteljes antiszemitizmus miatt

elnek volt egy fia, John, aki egy évvel volt idősebb Sigmundnál. A két fiú sokat játszott együtt, míg Emanuel a családjával Angliába nem költözött, amikor Sigmund hároméves volt. Kisgyerekek lévén a kapcsolatukat hol a szeretet, hol az utálat jellemezte, és bár Sigmund volt a fiatalabb, ha összekaptak, őt sem kellett féltetni. Később úgy vélte, hogy gyakran viharos barátságai, különösen a hasonló korú férfiakkal, az unokaöccséhez fűződő ellentmondásos kapcsolatára vezethetők vissza. Úgy érezte, hogy a bizalmas barát és a gyűlölt ellenség egyaránt nélkülözhetetlen része érzelmi életének, sőt a kettő nemritkán ugyanabban a személyben testesül meg, bár nem egy időben. Barátjának, Wilhelm Fliessnek (1858–1928, lásd 7. fejezet) úgy fogalmazott, hogy unokaöccse és öccse határozták meg „mi [volt] neurotikus, de azt is, mi [volt] intenzív” minden barátságában.

A kis Freudot biztosan összezavarta, hogy az idősebb és erősebb John az unokaöccse volt, és hogy Sigmund apját „nagypapának” szólította. Mint Emanuel egyszer megjegyezte a tizenéves Freudnak, a család valójában három generációból állt. Freud negyvenes éveiben végzett önelemzése (lásd 14. fejezet) során arra jutott, hogy kislíuként a zavaros családi viszonyok miatt azt fantáziálta, hogy a féltestvérének, Philippnek viszonya volt

LENT Philipp Freud (1835–1911). Freud gyerekkorában velük szemben lakott, és a kis Freud a jelek szerint nem teljesen értette a Philipp és saját anyja, Amalia közötti kapcsolatot

SZEMBEN Emanuel Freud (1833–1914) és a lánya, Bertha. Emanuel legidősebb gyermeke, John 1855-ben született, és Freud játszótársa volt, míg a család ki nem vándorolt az angliai Manchesterbe

*„A születés aktusa egyébként az első szorongási
élmény, és így a szorongási affektus forrása
és előképe.”*

– SIGMUND FREUD

az anyjával, és a húga, Anna ennek a gyümölcse. Mivel Amalia és Philipp nagyjából egyidősek voltak, a kisfiú számára ez teljesen hihetőnek tűnhetett, és talán rámutat, milyen rejtélyesnek láthatja egy gyerek a családja összetételét, ám semmi sem utal arra, hogy a képzelgésnek bármi valóságalapja lett volna.

Amalia 21 éves volt, amikor Sigmund született. Ő maga Amalia Nathansohnként látta meg a napvilágot Északkelet-Galíciában, 1835-ben. Gyerekkora egy részét Odesszában és Bécsben töltötte, ahol tanúja volt az 1848-as forradalomnak. Amaliának és Jakobnak Sigmund után gyors egymásutánban még hét gyerekük született. A második, Julius nyolc hónaposan meghalt,

amikor Sigmund még csak 19 hónapos volt. Freud később bevallotta, féltékeny volt az öccsére, mert osztoznia kellett vele anyjuk szeretetén és figyelmén, és hogy Julius halála miatt lelkiismeret-furdalást érzett.

A házaspár első lánya, Anna születésekor Freud két és fél éves volt. Őt követte Rosa, Marie (Mitzi), Adolfine (Dolfi) és Paula. Freudék legkisebb gyermeke, Alexander csupán tíz évvel volt fiatalabb Sigmundnál.

Amikor a húga, Anna született, Freud idős cseh dajkáját lopás miatt elbocsátották. Freud nagyon szerette a hölgyet, aki csehül beszélt vele, rendszeresen római katolikus misékre vitte, és megismertette a menny és a pokol fogalmával. A templomból hazatérve a fiúcska rendszeren prédikációt mondott. A dajka a szülőkhöz hasonlóan hozzájárult ahhoz, hogy Freud nagyra értékelje a saját képességeit. Az elbocsátás keserű emlékét sok évvel később, egy önelemezés során idézte fel, az anyja pedig igazolta.

Freud csupán hároméves volt, amikor a család elhagyta Freibergét. Az otthontól való elszakadás

FENT Bécsi zsinagóga az 1860-as években. „hitetlensége” ellenére Freud ízig-vérig zsidónak érezte magát, és érzékeny volt az antiszemitizmusra, ami pedig általánosnak számított a 19. századi Bécsben

BALRA Freud az apjával. Freud önmagát apja testi és bizonyos mértékig lelki másolataként jellemezte. A fia születésekor Jakob Freud 41 éves volt, de kedves, szerető és türelmes apának bizonyult

LENT A Freud család 1878-ban. Hátsó sor, balról: Paula, Anna, Freud, Emanuel, Rosa, Marie, Simon Nathansohn. Első sor, balról: Dolfi, ?, Amalia, Alexander, ?, Jakob

utazási szorongást váltott ki nála. Később felfette, hogy a szorongást az is okozhatta, hogy a Lipcséből Bécsbe tartó éjszakai vonatúton kisfiúként meglátta az anyját meztelenül. A szorongás amiatt, hogy lekési a vonatokat, jóval a fobia legyőzése után is megmaradt, így gyakran már egy teljes órával az indulás előtt kiment a pályaudvarra. A kisfiú számára nehéz lehetett otthagyni a gyerekkori otthont, ahol boldog volt – mindig nagy szeretettel gondolt a városkára és környékére. Nagyjából akkor, amikor Jakob keletre költöztette

FENT A Rotunda a Praterben az 1873-as Bécsi Világkiállításon. A mottója a „Kultur und Erziehung” (Kultúra és oktatás) volt

a családját, Freud mindkét féltestvére kivándorolt az angliai Manchesterbe, így Freud a játszópajtását, Johnt is elveszítette.

Freud egyetlenegyszer, 16 évesen látogatott el szülővárosába. A család barátainál, Flusséknál szállt meg, és rögtön bele is szeretett a lányukba, a nála valamivel fiatalabb Giselába. Elmondani ezt nem merte neki, csak kóborolt az erdőben, és arra gondolt, mennyivel jobb lenne az élete, ha a szülei Freibergben maradnak, ahol vidéki legény vált volna belőle, és feleségül vette volna Giselát.

A Bécsben töltött első évek nehezek voltak Jakob és fiatal családja számára. Egy ideig egy kis lakásban éltek a Leopoldstädt negyedben lévő Pfeffergassén, ahol sok bécsi zsidó lakott

zsúfolt körülmények között. Nem valószínű, hogy a költözést követően is megtartották ortodox szokásaikat, részben talán azért, mert a kicsiny lakás nem tette lehetővé bizonyos előírások, például a kóser konyha betartását. A bővülő családnak hamarosan több helyre volt szüksége, és átköltöztek a Kaiser Josefstrasséra. Itt már volt nappali, étkező, konyha, három hálószoba és egy hosszú, keskeny dolgozószoba, amely elkülönült a lakás többi részétől. Fürdőszoba azonban nem tartozott hozzá, így kéthetente egyszer fürödtek meg, egy nagy fadézsában, a konyhában. Freud megkapta a dolgozószobát, és ott is lakott, míg dolgozni és tanulni nem kezdett a Bécsi Közkórházban. A többi szobával ellentétben, amelyekben gyertyával világítottak, Freudnak olajlámpása volt, hogy jobban lásson tanulás közben. Tizenévesen a vacsoráját is itt fogyasztotta el, hogy addig se kelljen abbahagynia az olvasást. A szülei

olyannyira elkötelezték magukat fiuk előrejutásának támogatása mellett, hogy amikor Freud úgy érezte, húga zongorajátéka zavarja a munkában, kérésére eltávolították a lakásból a zongorát, pedig az anyja is nagyon szerette a zenét.

Freudot eleinte az anyja tanította, később az apja, majd magániskolába küldték. Kilencévesen sikeres vizsgát tett, és egy évvel korábban mehetett középiskolába, mint a kortársai, így 1865-ben a Leopoldstädter Kommunal Realgymnasium diákja lett. Az első két évet követően mindig osztályelsőként végzett. Állítólag az iskolában

BALRA A 16 éves Sigmund Freud az anyjával. Az asszony még felnőtt férfiként is csak úgy emlegette, hogy „mein goldener Sigi”. Freud később úgy fogalmazott, hogy anyja kivételezése adta meg neki a sikerhez szükséges önbizalmat

is kivételezett helyzetet élvezett, és az órákon ritkán szólították fel. Szorgalmas diákként ideje legnagyobb részét az olvasásnak és a tanulásnak szentelte.

Jó érzéke volt a nyelvekhez, megtanult latinul, görögül, franciául, angolul, olaszul és spanyolul, valamint héberül is. Az angolt különösen szerette, nagy csodálója volt Shakespeare-nek, akit nyolcévesen kezdett olvasni. A húgának is segített a tanulásban. A jelek szerint fivérként igen céltudatosan viselkedett, ő határozta meg, milyen olvasmányok valók a testvéreinek, és tanácsokkal látta el őket a helyes viselkedéssel kapcsolatban.

Az iskolában közeli barátságba került Eduard Silbersteinnel (1856–1925), akivel aztán a tízes és húszas éveiben bizalmas levelezést folytatott. Önállóan tanultak spanyolul, és létrehoztak egy Academia Castallana nevű kört, amit Freud „furcsa tudományos társaságként” jellemzett. A levelezés is spanyolul folyt, titkos neveket és poénokat használtak. Miután Freud megismerkedett későbbi feleségével, eltávolodtak egymástól.

Freud 1873-ban, 17 évesen dicsérettel maturált (érettségizett). Jó teljesítménye jutalmaként az apja angliai utat ígért neki. 19 évesen látogatta meg a féltestvéreit abban az országban, amelyre már akkor szeretettel gondolt, és amely iránti rajongása egész életében elkísérte.

Freud szülei mindketten ortodox zsidó nevelést kaptak. Freudot csecsemőként körülmetélték, és ismerte az összes zsidó szokást és ünnepet. A család a keresztény karácsony és húsvét mellett a pészah előestéjén tartott szédert is megünnepelte. 1925-ös önéletrajzi esszéjében Freud kijelentette, hogy mindig is megmaradt zsidónak. A legtöbb barátja zsidó volt, és érzékenyen érintette az anti-

szemitizmus legenyhébb megnyilvánulása is, amivel pedig valószínűleg az első pillanattól kezdve találkozott Bécsben. Barátjának, az evangélikus lelkész Oskar Pfisternek (1873–1956) egyszer azt írta magáról, hogy „istentelen zsidó”. A 35. születésnapjára mégis egy héber ajánlással ellátott Bibliát kapott az apjától. Már gyerekként is olvasta, és állítása szerint nagy hatással volt rá, de nem világos, hogy vallási vagy erkölcsi és történelmi értelemben-e (lásd 18. fejezet).

A család már Freud kamaszkorában sem volt tehetős, Jakob mégis ragaszkodott hozzá, hogy a fia maga válassza meg a pályáját, az anyagiakra való

tekintet nélkül. Bécsi zsidóként az ipar, az üzleti élet, a jog és az orvostudomány jöhetek szóba. Egy idősebb iskolai barátja hatására Freud a jogi tanulmányok felé hajlott, de röviddel a középiskola vége előtt meggondolta magát. Akkoriban mindenki Darwin műveiről beszélt, és ezek Freudot is nagyon érdekelték, mivel a világ mélyebb megértésének lehetőségével kecsegtették. Ő maga azt mondta, nem akart kifejezetten orvos lenni, de az emberi vonatkozások miatt ezt a lehetőséget is fontolóra vette. A középiskola befejezése előtt nem sokkal aztán eljutott hozzá Goethe természetről írt esszéje, és végül az orvosi tanulmányok mellett döntött.

FENT A bécsi háztömb, ahol Freud lakott